

ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד: סור מרע ועשה טוב – שם משמואל לפרשת נשא

- במדבר ז** (א) ויהי ביום פלות משה להקים את המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת כל פליו ואת המזבח ואת כל פליו וימשחם ויקדש אתם: (ב) ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם העמדים על הפקדים: ...
 (יא) ויאמר ה' אל משה נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום ויקריבו את קרבנם לחנכת המזבח: (יב) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשו בן עמינדב למטה יהודה: ...
 (מח) ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד: ...
 (נד) ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור: ...

שם משמואל נשא - שנת תרע"ו

במדרש משמע דהא שוקרבן נשיא יום השביעי דוחה את השבת¹ הוא משום שהקדים יעקב אבינו עליו השלום את אפרים לפני מנשה, ואילו היה מנשה קודם אפרים ובא יומו להקריב בשבת לא היה דוחה את השבת.² ויש להבין למה. ועוד שבספרי נאמר בכולם שדוחה את השבת ואת הטומאה [היינו באם היו מתחילין בשאר הימים מימי השבוע ואירע לאחד הנשיאים יומו בשבת היה דוחה שבת].³

ונראה דהנה שם מנשה על שם פי נשני אלקים את כל עמלי (בראשית מא, נא), והיא הסרת הכחות המעיקים, נמשכת מסור מרע (תהלים לד, טו), כי כמו שהאיש מתרחק את עצמו מרע, מרחיקין ממנו לעומתו את כחות החיצונים המעיקין ומטרידין אותו מהשיג שלימותו, ושם אפרים על שם פי הפרני אלקים בארץ עניי (בראשית מא, נב) הוא התרחבות גבול הקדושה, נמשך מנעשה טוב (תהלים לד, טו). ועל כן היתה דעת יוסף להקדים מנשה לאפרים על שם סדר הכתוב סור מרע ואחר כך ועשה טוב (תהלים לד, טו), וכמו שהיתה עבודת יוסף בעצמו שזכה למעלתו על ידי סור מרע. אך יעקב אבינו עליו השלום שם את אפרים לפני מנשה, היינו שמחמת התרחבות גבול הקדושה ממילא נתבטלו כל כחות החיצונים כהמס דונג מפני האש, וזוהי עבודה יותר גבוהה.⁴ וזאת עצה

- בבלי** מועד קטן ט ע"א: ... אמרו קל וחומר ומה משכן שאין קדושתו עולם וקרבו יחיד דוחה שבת דאיסור סקילה, מקדש דקדושתו קדושת עולם וקרבו צבור <של חנוכת מקדש שלמה> ויום הכפורים דענוש כרת לא כל שכן? ... ומשכן דחיי שבת מנלן? אילימא מדכתיב ביום הראשון (במדבר ז, יב) וביום השביעי (במדבר ז, מח), דלמא שביעי לקרבנות, אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא ביום עשתי עשר יום (במדבר ז, עב); ... **במדבר רבה** יד, א: דבר אחר וּאֶפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי (תהלים ס, ט; קח, ט) מדבר בנשיא אפרים שהקריב קרבנו לחנוכת המזבח ביום השבת שנאמר (במדבר ז, מח) ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגוי מנין שיום השבת היה? לפי שכבר אמרנו אותו יום שהתחילו הנשיאים יום ראשון היה, מכאן את למד שיום ז' להקריבה שבת היה. שלא תאמר היאך חלל את השבת והלא אין קרבן יחיד דוחה את השבת וזה הקריב בשבת אמר הקב"ה לא על פיו עשה שאני אמרתי למשה נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום ויקריבו את קרבנם (במדבר ז, יא) לחנוכת המזבח בלא הפסק ויקריבו זה אחר זה הוי וּאֶפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי לכך נאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגוי; **תנחומא** נשא כ: שלשה דברים שעשו הנשיאים שלא כהוגן וקבל הקב"ה, ואלו הן: שאין יחיד מתנדב קטרת והביאו כל אחד קטרת שנאמר כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת, ושאין היחיד מביא חטאת אלא אם כן הודיע לו והביא כל נשיא שלא הודיע לו שנאמר שעיר עזים אחד לחטאת, ושאין קרבן יחיד דוחה שבת וקרבו של נשיא שבט אפרים דחה את השבת שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים.
- מצאתי מדרשים הקושרים בין הקדמת יעקב את אפרים בכרות, ובין הקדמת נשיא אפרים בקרבנות (מובאים להלן), אבל איני יודע מנין לו שאם היה מנשה קודם – לא היה דוחה את השבת: **פסיקתא רבתי** ג, ה: דבר אחר ביום (השביעי) (השמיני וגו') אתה מוצא בכל דבר אפרים קודם למנשה בשופטים ובדגלים ובמלכים ובקרבנות (בשופטים) יהושע ואח"כ גדעון בן יואש משבט מנשה בדגלים דגל מחנה אפרים (במדבר ב, יח) ואחר כך ועליו מטה מנשה (שם שם כ) ובמלכים ירבעם בן נבט משל אפרים ואחרי כן יהוא בן (מנשה) [נמשך] משבט מנשה ולמה זכה אפרים לכך מפני שהיה ממעיט עצמו שהקדוש ברוך הוא אוהב כל מי שמשפיל עצמו כי רם ה' וישפיל יראה (תהלים קל"ח ו') ומי לחשך שהיה משפיל את עצמו שנאמר על ראש אפרים והוא הצעיר (בראשית מח, יד) שהיה ממעט את עצמו אבל מנשה היה יוצא ונזקק עם אביו (לעניקים) (לעסקין) אמר הקב"ה הואיל ומעט עצמו (זכה) [יזכה] לכבוד הזה ומה אם קטן שהיה ממעט עצמו זכה לכבוד הזה גדול שממעט את עצמו על אחת כמה וכמה ביום השמיני נשיא לבני מנשה; **פסיקתא רבתי** ג, א (וכן **תנחומא** נשא כט): ... לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינם מן התורה אמר לו הקב"ה לאו בני אלא כל מה שהם גוזרים עליך קיים שנאמר על פי התורה אשר יורוך (דברים ז, יא) למה שאף עלי הן גוזרין שנאמר ותגזור אומר ויקם לך (איוב כב, כח) תדע לך יעקב מהו אומר בשעה שהיה מברך אפרים ומנשה וישם אפרים לפני מנשה (בראשית מח, כ) עשה את הקטון קודם לגדול ונתקיימה גזירתו אימתי בקרבנות הנשיאים הקריב שבט אפרים תחילה שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים (במדבר ז, נא) ביום השמיני נשיא לבני מנשה (שם שם נד); **במדבר רבה** יד, ד: דבר אחר דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים מה המסמר הזה הנטוע בדלת הוא מקיים הדפין כך כשהצדיקים גוזרים הקב"ה מקיים דבריהם תדע לך מיעקב בשעה שברך מנשה ואפרים עשה את הקטן קודם לגדול שנאמר (בראשית מח) וישם את אפרים לפני מנשה וקיים הקב"ה גזירתו ועליו נאמר דברי חכמים כדרבנות אל תקרי כדרבנות אלא כדרבנות כשיעקב גזר שתהא הרבנות לאפרים קיים הקב"ה דברו כמסמר הנטוע ואמר הקב"ה הואיל וגזר יעקב על אפרים שיהא ראשון אף אני אשימנו ראשון לכל דבר בשופטים ובדגלים ובמלכים ובקרבנות בשופטים יהושע שהיה שופט (במדבר יג) למטה אפרים הושע בן נון ואח"כ גדעון בן יואש שהוא משבט מנשה בדגלים שנאמר דגל מחנה אפרים ואח"כ ועליו מטה מנשה במלכים ירבעם בן נבט היה משל אפרים ואח"כ יהוא בן נמשי משל מנשה אף קרבנות הנשיאים כשבאו להקריב אפרים מקריב ראשון ביום השביעי ומנשה אחרון ביום השמיני וכה"א ביום השביעי נשיא לבני אפרים ואח"כ ביום השמיני נשיא לבני מנשה ועליו הכתוב אומר (איוב כג) ותגזר אומר ויקם לך:
- ספרי** נשא נא: זה קרבן נחשו... זה מביא נדה ואין היחיד מביא קרבן נדה. זה קרבן זה מביא חטאת של חטא. ואין היחיד מביא חטאת של חטא. זה דוחה את השבת ואת הטומאה <שהרי פרה אדומה נעשתה בו> בניסוך. ואין היחיד דוחה את השבת ואת הטומאה.
- שיח שרפי קודש** - פרשת ויחי, וישם את אפרים לפני מנשה: ויוסף אמר לא כן אבי. **בשם הרב הקדוש הרי"מ מגור** זצלה"ה אמר המחלוקת של יעקב ויוסף בזה היה בסור מרע ונעשה טוב באיזה מהן ינהג האדם תחילה כי מנשה הוא על שם נשני אלקים את כל עמלי וזה סור מרע, ואפרים הוא על שם פי הפרני אלקים בארץ עניי וזה נעשה טוב, ויוסף רצה שישים מנשה לפני אפרים להראות שמתחילה צריך להיות סור מרע ואחר כך יוכל להיות נעשה טוב. ויעקב לא רצה כן רק וישם את אפרים לפני מנשה להיות מתחלה עשה טוב עד כאן; **שפת אמת** ויחי - שנת תרמ"ז: והקדים פרנסה לגאולה כמו שהקדים אפרים למנשה כי שם מנשה כי נשני אלקים כל עמלי הוא בחינת גאולה. ואפרים על שם הפרני היא פרנסה. ושמתתי מפי מו"ז ז"ל כי ב' ענינים אלו הם סור מרע ועשה טוב ויוסף היה דרכו להיות מקודם סור מרע. ויעקב אבינו עליו השלום תיקן שיתן השיטת פתיחת הלב לתורה הגם שאין מתוקנים כראוי ועל ידי זה ההארה נוכל אחר כך להיות סור מרע כו'... **שם משמואל בראשית** ו"ח **מרחשון** - תרע"ב: הנה לפי סדר הדגלים החודש הזה מיוחס למנשה. וכבר כתבנו במקום אחר שמהותם של מנשה ואפרים הם בסור מרע ועשה טוב, שמנשה מלשון נשני אלקים את כל עמלי הוא בסור מרע, ואפרים מלשון כי הפרני אלקים בארץ עניי הוא בעשה טוב, ולכן רצה יוסף שיתברך מנשה מקודם כפי סדר הכתוב סור מרע ונעשה טוב, אך יעקב אבינו עליו השלום חידש דרך אחר בעבודה להתחיל בעשה טוב מקודם וממילא נקל יהיה לסור מרע, כי להמתין בעשה טוב עד שיסור מקודם מהרע זה קשה מאד. ועל כן החדשים האלה שהם תשרי ומרחשון המתחסיים לאפרים ומנשה, תשרי הוא בעשה טוב, ועל כן יש בו הרבה מצוות, שופר, יום הכפורים, סוכה, לולב, ערבה וניסוך המים, מרחשון הוא בסור מרע, ועל כן מזלו עקרב.

היעוצה לאיש הישראלי שבל ימתין בעשיית התורה והמצוות עד שיבער הרע מקרבו, רק ראשית דבר להתאמץ בלימוד תורתנו הקדושה ועשיית מצוותיה, ולעומת שיכנסו דברי תורה לתוך מעיו יתבערו כחות הרע מתוך מעיו.⁵ וכענין שבת דקביעא וקיימא⁶ שבאה על האדם קדושת שבת אף בעודו בלתי מוכן, דבאם לא היה בא השבת רק אחר טהרת הלב שיהיה ראוי לקבל קדושת שבת לא היה נעשה שבת לעולם, כי מי יכול לומר זכיתי לבי שיהיה ראוי לקבל קדושת שבת שהוא מעין עולם הבא,⁷ רק שבהתגלות קדושת שבת כל דינין ערקין ואתעברו כו'⁸ ואז נעשו נפשות ישראל מוכנות בצד מה, ואפילו עם הארץ אימת שבת עליו.⁹ וכעין זה הם יום טוב פסח ושבעות שבלתי אפשר היה להם לטהר לבבם להיות ראויים לקבל התורה, רק כשניתנו להם בפסח הארות גדולות ועצומות מאד אז בהכרח נעתקה מהם הזוהמא בצד מה למען יהיה ביכולתם להכין לבבם אחר כך בימי הספירה, וכעין שבת כני"ל, ועל כן נקרא יום טוב ראשון של פסח שבת בכתוב,¹⁰ מחמת שיום טוב ראשון של פסח הוא כעין שבת. ועל כן יובן שבשביל שהמשיך יעקב אבינו עליו השלום כח עבודה זו היותר גדולה להתחיל בעשה טוב מקודם כעין קדושת שבת, על כן דוחה שבת, אבל לפי דעתו של יוסף שהעבודה תהיה כסדר הכתוב, אז לא היה דוחה שבת. ובוזה יתיישב עוד לשון הספרי שבכל הנשיאים קרבנם דוחה שבת וטומאה [היינו באם היו מתחילים בשאר הימים מימי השבוע ואירע קרבן של נשיא זה בשבת], היינו שלאחר ששם יעקב אבינו עליו השלום אפרים לפני מנשה, שוב כל הנשיאים עבודתם גבוהה לדחות שבת, שהרי עשה אותם כולם יונקים זה מזה,¹¹ אבל באם לא המשיך יעקב עבודה זו לא היה קרבן שום נשיא דוחה שבת. והבן.

5 **רבי זאב וולף מזיטומיר** (תלמיד המגיד ממזריטש, נפטר לפני שנת תקנ"ח 1798), **ספר אור המאיר** - דרוש לשבת תשובה: ושמעתי מהמגיד זללה"ה היה אומר, סור מרע ועשה טוב (תהלים לד, טו), חובת גברא לדחות מעליו מחשבותיו הבאים לנגד פניו בשעת תורה ועבודה, לומר מי אתה שפל בריה, וכוה וכוה עשית, ואיך ימלא לבך לעמוד ולגשת אל עבודת הקודש פנימה, וידע נאמנה שכל זה מעצת היצר הרע, הצופה אליו ומבקש להמיתו, לבטלו מעבודתו, ולזה בעצה גידי הכתוב, סור מרע, מאותן המחשבות המזכירין לך רוע מעשיך, ועשה טוב, ואל תתן רפיון בעבודתך, וקום בקיומך כאלו לא עשית רע מעולם...; **ר' שמחה בונים מפשיסחה, ספר קול שמחה** - פרשת חקת: ולזה מביא המדרש הפסוק השני סור מרע ועשה טוב, כלומר, שיעשה הטוב, ולא יחוש שהרע לא יקבלו. וזה פירוש, סור מרע, כלומר, שלא ישגיח ברע; **ר' שמחה בונים מפשיסחה, ספר קול מבשר ח"א** - ספר תהלים ו. סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו (תהלים ל"ד טו): שמעתי בשם הרה"ק הר"ב זצ"ל, פירוש סור מרע - גיאי אוועק פון שלעכטען [תסיח דעתך ממה שעשית רע, שענין זה לא יטריד אותך, כי זה עצת היצר להטרידך במחשבה זו, בכדי שלא תעשה תשובה - המבני"א]. שאל יעלה עוד על מחשבתך מה שעשית עד עתה רע. רק - ועשה טוב. [תתחיל לעשות מעשים טובים], ובעשית הטוב - יתבטל הרע ממילא. (שיח שרפי קודש, ח"א אות רמ"ג); **תפארת שלמה על התורה** - פרשת שמיני, וירד מעשות החטאת: כי כן דרך היצר לקרר את האדם בגשתו אל העבודה זו תפלה לומר לו הלא אתה מלא עון ואיך ימלא לבבך לגשת אל הקודש. אולם האמת אינו כן כי הקב"ה שומע תפלת כל פה ומרחם על הבריות לקבל ברחמים תפלתו. וז"ש אין מעבירין על המצות בל יעלה על זכרוננו העבירות בעת עשיית המצות. סור מרע ועשה טוב בשעה שאתה עושה טוב תסיר הרע מקרב לבבך אל תזכור עוד. וזה וירד מעשות החטאת וגו' בשעה שאהרן הי' מברך את ישראל לא הי' זוכר החטאת שלהם...; **תפארת שלמה על מועדים** - שער התפילה: פתחת שקי ותאזרני שמחה למען יזמרך כבוד ולא ידום (שם ל, יב-ג) היינו כני"ל שהקב"ה יחזק לאדם ויסיר ממנו העצבות מעבירות שבידו למען יזמרך כבוד (ע"ד שכי האור המאיר) וז"פ הפ' (שם לד, טו) סור מרע ועשה טוב. שיפנה מחשבתו מהעבירות ויעשה טוב...; **תפארת שלמה על מועדים** - שער הקראת שמע: גם לא ישים אל לבו מה שהיצר מביאו לידי עצבות ומרה שחורה על גודל חטאיו ופגמיו אשר עד כה לא טוב עשה. וז"ש ולא תתורו אחרי לבבכם וכו' להיות לבבו נעצב ח"ו. למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי (במדבר טו, מ). ע"ד שבארנו בפ' (תהלים לד, טו) סור מרע ועשה טוב. בשעה שרוצה לעשות טוב יסיר מלבו כל רע שעשה. אך עתה יהפוך כל רצונו ויעשה רצון הבורא בשמחה וטוב לבב; **חידושי הרי"מ על התורה**, מועדים וליקוטים עמי' רסא (שיח שרפי קודש, עבודת ה', יג): ומה עוד אם אדם קלקל חס וחלילה לדבר חמור ועוסק בסור מרע לראשונה כמו שכתוב, הריהו חושב על הקלקול, ומקום שהמחשבה נמצאת שם האדם, עם כל נפשו, אז הוא בתוך הרע, והוא בטח לא ישוב בתשובה, כי מוחו יתגשם ויגרם לטמטום הלב, ועלול ליפול לתוך עצבות חלילה. ואפילו לא עבר דבר חמור ומוחו לא יתגשם ולבו לא יטמטם אבל כשיחשוב על סור מרע ועל הבוץ, הפוך בבוץ והוא ישאר בוץ. כן חטא לא חטא מה יש להקב"ה מזה? ובזמן שהוא חושב על זה, הריהו יכול להיות נוקב מרגליות, ושיהיה משהו מזה למלכות שמים, לכן סור מרע - הפנה עצמך מרע, אל תהרהר ברע, עשה טוב. עשית חבילות עבירות, עשה מצות כנגדן. היום לפני יום כפורים צריכים להרגיש את עזיבת החטא עם ישוב הדעת מעומקא דליבא, לא על ידי התפעלות, רק קבלה בלב על העתיד ולהיות בשמחה. לומר "על חטא" במהירות ולא לשקוע בהם, רק ב"יתמלאו אֶתְהּ ה' לְבַבְךָ".

6 **בבלי ביצה** יז ע"א: תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת בית שמאי אומרים מתפלל שמנה [ואומר] של שבת בפני עצמה ושל יום טוב בפני עצמה ובית הלל אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותם בה מקדש השבת ישראל והזמנים תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת והזמנים אמר ליה אטו שבת ישראל מקדשי ליה והא שבת מקדשא וקיימא אלא אימא מקדש השבת ישראל והזמנים אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדתרין רבינא; **בבלי פסחים** ק"ז ע"ב: אמר רבא אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי בשבתא בין בצלותא בין בקידושא מקדש השבת ביומא טבא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש ישראל והזמנים... טעמא דידכו שבת דקביעא וקיימא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש השבת יומא טבא דישירא הוא דקבעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני מקדש ישראל והזמנים...; **בבלי חולין** ק"א ע"ב: שלח רב יצחק בר יעקב בר גיורי משום דרבי יוחנן לדברי רבי יוסי הגלילי למאי דאפכן שגג בשבת והזיד ביום הכפורים חייב הזיד בשבת ושגג ביום הכפורים פטור מאי טעמא אמר אביי שבת קביעא וקיימא יום הכפורים בי דינא דקא קבעי ליה...

7 **בבלי ברכות** נז ע"ב: שלשה מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש; **בראשית רבה** יז, ה: רבי חנינא בר יצחק אמר ג' נובלות הן נובלת מיתה שינה נובלת נבואה חלום נובלת העולם הבא שבת.

8 **זוהר ח"ב קלה** ע"ב: כד עייל שבתא איהי אתיחדת ואתפרשת מסטרא אחרא, וכל דינין מתעברין מינה, ואיהי אשתארת ביחודא דנהירו קדישא, ואתעטרת בכמה עטרין לגבי מלכא קדישא, וכל שולטני רוגזין ומארי דדינא כלהו ערקין (נ"א ואתעברו מינה), ולית שולטנו אחרא בכלהו עלמין. השם משמואל מרבה להשתמש בביטוי זה (כ-14 פעמים).

9 **תוספתא דמאי** ה, ג: תרומת מעשר דמאי שחזרה למקומה ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכלו על פיו יתר על כן אמר רבי שמעון שזורי הפריש תרומה ומעשרות ונגנבו הפירות הולך ושואלו ובא ואוכל על מה שהפריש שכשם שאימת שבת על עם הארץ כך אימת דימוע על עם הארץ.

10 **ויקרא** כג, יא: וְהִנֵּי אֵת הָעֶמֶר לִפְנֵי ה' לְרִצְוֹנְכֶם מִמִּקְרַת הַשֶּׁבֶת וְיִנְיָנוּ הַכֹּהֵן; **ויקרא** כג, טו: וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּקְרַת הַשֶּׁבֶת מִיּוֹם הַבֵּיאְכֶם אֶת הָעֶמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה:

11 **בראשית רבה** זט, ד: דָּל אֶלְהָ שֶׁבְטִי וְשָׂרְאֵל שְׁנַיִם עֶשֶׂר וְגו' כבר כתיב וְיִבְרָךְ אוֹתָם וְהָאֵשׁ אֲשֶׁר בְּבִרְכָתוֹ בְּרַךְ אֹתָם? אלא לפי שבירכן יהודה באריה דן בנחש נפתלי באילה בנימין בזאב חזר וכללן כולן כאחד ועשאן אריות ועשאן נחשים. תדע שהוא כן יהי דן נחש והוא קורא אותו אריה הדא הוא דכתיב (דברים לג) דן גור אריה לקיים מה שנאמר (שיר ד) כולך יפה רעיתי ומום אין בך; **רש"י** לבראשית מט, כח ד"ה בְּרַךְ אֹתָם: לא היה לו לומר אלא איש אֲשֶׁר בְּבִרְכָתוֹ בְּרַךְ אותו מה תלמוד לומר בְּרַךְ אֹתָם? לפי שנתן ליהודה גבורת ארי ולבנימין חטיפות של זאב ולנפתלי קלותו של איל יכול שלא כללן כולם בכל הברכות תלמוד לומר בְּרַךְ אֹתָם: